

Milovan ĐILAS, THE NEW CLASS

Angleški prevod Đilasove knjige *Novi razred*, ki je istočasno njena prva izdaja, je bil prvič objavljen daljnega leta 1957, in sicer pri ameriški založbi Frederick A. Praeger Publisher v New Yorku. Od takrat pa do danes je knjiga doživela več kot dvajset ponatisov, bila prevedena v številne jezike, nenazadnje pa je letos izšla tudi v svoji izvorni, srbski varianti (*Narodna knjiga*, Beograd 1990, 205 str.).

Če temu dejstvu pristavimo še podnaslov, ki pravi, da bi delo rado bilo "analiza komunističnega sistema", je samo s tem že marsikaj rečeno tudi o odmevih na knjigo, ko se je pojavila. Ker je šlo za tekst znanega jugoslovanskega disidenta in nekdanjega člana vseh mogočih in povrh še nemogočih najvišjih revolucionarnih, državnih in partijskih teles, ki se je pojavil v obdobju hladne vojne, je samoumevno, da je bil v zahodni ideološki hemisferi dokaj ugodno sprejet. In obratno, da je bil deležen največjih "kritik" na Vzhodu. Predvsem seveda v Jugoslaviji, pri čemer je (tudi zaradi knjige) avtor za daljši ali krajši čas "obiskoval" kaznovalne institucije, ki jih je pred tem kreativno pomagal vzpostavljati. Kar zadeva to hladno ideološko (tudi vojaško) spopadanje med Vzhodom in Zahodom, je treba pristaviti tudi dejstvo, da se je knjiga pojavila po prvih konfliktih znotraj Vzhoda (*Informbiro...*), po prvih resnejših konceptualnih sporih znotraj jugoslovanskega vodstva (prav Đilas je ob tem potegnil kratko) ter po smrti Stalina. Skratka, ko je - kot pravi Đilas - prišlo do nekega položaja, ki se mu je lahko reklo "zreli komunizem", kar je tako za okoliščine pojavljanja kot tudi za samo knjigo odločilnega (tudi metodološkega) pomena.

Vsebino nekaj več kot dvesto strani dolge knjige je avtor razdelil na deset poglavij, katerih naslovi razvidno označujejo vsebino tistega, kar je v njih Đilas hotel ali pa bolj ali manj posrečeno uspel povedati: *Korenine*, *Karakter revolucije*, *Novi razred*, *Partijska država*, *Dogmatizem v ekonomiji*, *Tiranija nad mišljenjem*, *Cilj in sredstva*, *Bistvo*, *Nacionalni komunizem* ter *Sedanji svet*.

V *Koreninah* se avtor ukvarja z nekakšno predzgodovino. V glavnem ima opraviti z Marxom, Engelsom, Leninom, občasno tudi s Heglom in vsem tistim, kar pač sodi v ta korpus. Na kratko povedano sklene, da znotraj leninistično-stalinističnega obdobja od "izvirnega marksizma" (str. 9) pravzaprav ni ostalo ničesar. Ob tem, da s to izjavo zakoliči lastno izhajanje, ki bi ga lahko določili kot "izvirno marksistično", pa v razpravo potegne dokaj racionalno in še danes aktualno ter učinkovito pojasnjevalno mašinerijo, ki jo postavi na kategoriji "industrializma". Osnovna teza, iz katere je izpeljivo ne samo celo prvo poglavje, temveč konceptualno ogrodje celotne knjige, se glasi takole: "Ideja modernega komunizma nastane hkrati z začetkom moderne

industrije. Umira ali pa je onemogočena v tistih deželah, v katerih je industrijski razvoj že dosegel svoje osnovne cilje. Bogati pa se v tistih deželah, kjer do tega še ni prišlo".

Ko govori o "značaju komunistične revolucije", Đilas v svoji analizi izhaja prav iz radikalne povezave revolucije z industrijo oz. industrializacijo, ki pa jo dopolni z razlikovanjem med "buržoaznimi" in "komunističnimi" revolucijami. Kolikor za buržoazno velja, da je izpeljana bodisi "od spodaj", s participacijo množic, ali pa v obliki državne udara, le-ta se "izteče v politično demokracijo". Naloga teh revolucij je bila preprosto – pravi Đilas – "uničiti stari despotski politični sistem" in vzpostaviti pluralističnega. Nasprotno pa za komunistične revolucije velja, da niso štartale zgolj na uničenje "starih" političnih sistemov, temveč na "novo družbo", kar pojasnjuje z nerazvitostjo oz. z izpeljavo "industrijskih sprememb dežele" (str. 19). Po vzpostavljeni revoluciji pa je nekdo moral izpeljati industrializacijo. Medtem ko so v buržoaznih okoliščinah to storile "ekonomske sile kapitalizma, ki so bile osvobojene od despotskih političnih verig", pa v primeru vzhodnih, komunističnih revolucij takšnih sil preprosto ni bilo oz. so bile s samo revolucijo uničene. Potemtakem so to "funkcijo morale prevzeti same revolucionarne institucije, nove avtoritete, se pravi revolucionarna partija" (str. 21). Po isti plati pa, kolikor po končanih buržoaznih revolucijah v pravilu velja, da nastopi obdobje, ko pride do zapuščanja "revolucionarnih metod" (nasilje...), se v primeru komunističnih revolucij le-to "nadaljuje z metodami in oblikami revolucije", pri čemer revolucionarne partije "kmalu dosežejo najvišjo stopnjo centralizacije in ideološke ekskluzivnosti". Še posebej zato, ker je treba vzpostaviti "novo družbo" v pogojih uničenja stare; skratka štartati iz nič. "Za razliko od prejšnjih revolucij je rezultat komunistične revolucije, ki je sicer vodena v imenu odpravljanja razredov še popolnejša avtoriteta kot avtoriteta kateregakoli prejšnjega razreda."

Originalnost Đilasovega prispevka je vsebovana ravno v tem, v njegovi teoriji Novega razreda, ki je izpeljana iz zgornjih, shematsko predstavljenih premis. Toda, ker je izpeljava docela klasično marksistična (iz lastnine in eksplotacije – odtod tudi avtorjevo vztrajanje pri "izvirnem marksizmu"), se pri tem vidiku ne bomo posebej ustavljali. Pozornost bomo raje preusmerili k avtorjevim poskusom, da birokracijo, patrijsko strukturo... vpelje kot (nov) razred.

"Novi razred je bil rojen v revolucionarnem boju komunistične partije, toda nastal je v industrijski revoluciji. Brez revolucije, brez industrije bi razredna pozicija ne mogla biti gotova, njena moč pa bi bila omejena ... težko bi obdržala svoje pozicije." (str. 49). "Socialne korenine novega razreda ležijo v "proletariatu" ... novi razred pa je "antikapitalističen in je logično, da je odvisen od delavskih slojev" (str. 41). Še več, "moč in interesi novega razreda so primarno v industriji" (str. 42). Toda, ta povezava med novim razredom in proletariatom ter industrijo je posebna. Gre namreč za to, da je – poudarja Đilas – "monopol, ki ga v imenu delavskega razreda

novi razred vzpostavlja nad celo družbo, predvsem monopol nad samim tem delavskim razredom" (str. 42). Vendar pa "samo posebni sloj birokratov, tistih, ki niso administrativni uslužbenci, ustvarja jedro vladajoče birokracije, ali v moji terminologiji, novi razred" (str. 43). Pozneje pa bo novi razred opredelil kot "politično birokracijo" (str. 50), s čimer seveda meri predvsem na partijsko strukturo komunistov, ki jo sicer ima za "osrčje komunizma" (str. 58). Osnovni razlog tako za pojav tovrstne birokracije kot tudi novega razreda pa izpelje iz potreb, ki jih nalaga "Centralizirano spreminjanje", pravzaprav vzpostavljanje "nove družbe", ki si ga je zadala in izpeljala (oz. izpeljuje) revolucionarna partija, kar rezultira tako s popolno mišljenjsko in siceršnjo dominacijo, ki ima svoj vrh v Fuhrerprinzipu (str. 76).

Ko skuša svojo, na neki način tudi sociološko zastavljeno analizo razširiti in dodatno utemeljiti z zgodovino, avtor pride do sklepa, da za Marxa pa tudi za Lenina ne velja, da sta ustanovitelja novega razreda, pač pa šele za Stalina. Saj opozarja, da v komunizmu država "ni reducirana na organe prisile", temveč je "podrejena organom represije" (str. 88), od koder sledi, da ne more biti zakonov, volitev..., oz. če so, potem spominjajo na Atleejevo "dirko z enim konjem" (str. 90).

Komunistični sistemi tudi na področju nacionalnega ne poznajo razlikovanja, obstajajo le "administrativne delitve na osnovi jezika" (str. 101), kar pa ne pomeni, da "narodi več niso živi" in da se ne borijo proti despotizmu. Iz časa, v katerem govori, pa Đilas trdi, da je komunizem prišel do nekakšne svoje meje, ko nima več kaj ponuditi, oz. ko se začenja ponavljati in vrteti v krogu. Herojsko obdobje komunizma je nepovratno minilo, oblikovan je novi razred, ki se utrjuje. Zato naslednji avtorjev (takratni) sklep zveni depresivno: "Trditev, da je sodobni komunizem prehod k nečemu drugemu, ne vodi nikamor in ne pojasnjuje ničesar... Sodobni komunizem ima svoje lastno bistvo, ki mu ne dovoljuje, da bi se pomešal s čimerkoli drugim. Čeprav vpija vase vse zvrsti drugih elementov - fevdalne, kapitalistične in celo sužnjelastniške, pa ostaja istočasno neodvisen" (str. 172). Toda ta neodvisnost je zelo problematična. Vzpostavljen je namreč nekakšen "nacionalni komunizem", ki je "po sebi kontradiktoren". "Njegova narava je enaka tisti sovjetskega komunizma, toda nagiba se k temu, da bi se razcepil v nekaj sebi lastnega, nacionalnega. Dejansko je nacionalni komunizem komunizem v upadanju" (str. 190).

Tudi z današnjega stališča je Đilasov Novi razred še vedno užitno branje. Saj se (poleg ostalega) celo izteče v napoved tistega, kar se je zgodilo ali se pravkar dogaja v delih sveta, kjer smo vsaj na neki način doma. Če ne zaradi tega, pa knjigo kaže prebrati vsaj zato, ker je prav Novi razred (tudi Đilas) eden najbolj citiranih tekstov jugoslovanskih avtorjev na Zahodu sploh. Njegovo odpiranje problema Novega razreda na ravni stratifikacijskih socioloških teorij, sociološke tematizacije problema socializma sploh ... pa so pozdravile celo takšne znanstvene avtoritete, kot je npr. Ralf Dahrendorf. Saj mu denimo v enem najbolj klasičnih socioloških tekstov (Class

and Class Conflict in Industrial Society) posveča več kot opazno število strani. Kakorkoli že, tekst tudi današnjemu bralcu deluje zelo sodobno, odpira vprašanja od Katynskega gozda do različnih oblik lastnine. Kljub temu da je zob časa presegel marsikatero Đilasovo trditev in izpeljavo, pa gre za tekst, ki predstavlja klasično delo kritike komunizma in kot takšen sestavino današnjega načina mišljenja sploh.

Tonči Kuzmanič